

PREZENTÁCIA SOCIOLOGICKÉHO VÝSKUMU

Alojz Ritomský

Nebýva u nás zvykom robiť reflexie nad spôsobmi prezentácie sociologickej produkcie všeobecne ani osobitne, pokiaľ ide o sociologický výskum. Pritom žijeme v dobe, keď si na spôsoby a formy ("obaly") pri výmene vecí a informácií potrpíme tak, ako ešte nikdy doposiaľ. Načrime preto do tejto témy, ktorá je v našej sociológii netradičná.

Sústredíme pozornosť len na prezentáciu sociologických výskumov a problematika nás bude zaujímať v dvoch rovinách:

1. záverečná správa v štýle základného výskumu,
2. záverečná správa v štýle aplikovaného výskumu.

1. Záverečná správa v štýle základného výskumu

Vo svete, najmä v odbornej literatúre anglicko-americkej proveniencie je v prezentácii vedeckých výsledkov rozšírená aplikácia kompozičného modelu IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion - čiže Úvod, Metódy, Výsledky a Diskusia).

Ilustrujme si tento model najprv nadľahčenou ukážkou príkladu "záverečnej správy z výskumu":

Názov: Príčiny voľby pomáhajúcej profesie.

Úvod: Prečo si človek volí pomáhajúcu profesiu?

Metóda: Rozhovory s ľuďmi v pomáhajúcej profesii.

Výsledky: Percentuálny výskyt rozmanitých dôvodov.

Diskusia: Jej záver vo forme zoznamu návrhov nožnej explikácie toho, prečo si človek zvolil pomáhajúcu profesiu:

1. aby aktualizoval svoju potenciu (Aristoteles),
2. pre väčšie dobro (Platón),
3. ak si položíte takúto otázku, potom popierate svoju vlastnú podstatu človeka pomáhajúcej profesie (Budha),

Súčasn  trendy v analýze sociologických údajov

- 4.pomáhať či nepom hať, to je otázka (Shakespeare),
- 5.išlo o jeho d al i logick  krok po zostúpení zo stromu (Darwin),
- 6.bolo to historicky nevyhnutn  (K. Marx),
- 7.to, či si človek zvolil pomáhajúcu profesiu alebo pomáhajúca profesia si zvolila človeka, závisí od perspektívy pozorovateľa (Einstein),
- 8.ab  zomrel v daždi (Hemingway),
- 9.intern ln  sily ovplyvňovali jeho zmysly už od narodenia tak, že sa vyvinul takým spôsobom, že mal tendenciu zvoliť si pomáhajúcu profesiu a ešte si myslieť, že to robí dobrovoľne (Skinner),
- 10.pretože si v pomáhajúcej profesii uspokojuje svoje nevedom  motívy (Freud),
- 11. lovek, ktorý si vol  pomáhajúcu profesiu, pokúša sa tým často riešiť- väčšinou nevedome - svoju rann  traumu odmietan ho dieťaťa, svoj hlad po uznání, po empatickom porozumen  a po vzájomnosti (dopúšťa a uzatvára W. Schmidbauer).

Vráťme sa do vážnej polohy. Stručne teraz charakterizujeme jednotlivé sekcie výskumnej správy v štýle IMRAD.

 vod

 vod obsahuje tento reťazec povinných položiek:

- 1.v eobecn   vod, problém,
- 2.prehľad literatúry,
- 3.vzt ah prezentovaného výskumu k literatúre, pojmov  r amec výskumného problému, metodologick  východisko,
- 4.explicitne postaven  ciele, resp. v skumn  otázky, resp. v skumn  hypotézy.

Spresnime si jednotlivé položky.

1. V eobecn   vod, problém:

Po pre  tan  tejto časti bude čitateľ vedieť " o?" sme sk umali, "Prečo?" sa výskum robil a prečo je problém z v  n , "Ako?" sme k nemu pristupovali.

2. Prehľad literatúry:

obsahuje teoretický, metodologický, historický a praktický kontext výskumu.

Paradigmy/prístupy autorov k problematike. Citovaná literatúra je primeraná problému (aj čo do rozsahu a potrebnej podrobnosti). Poskytuje racionálne zdôvodnenie výskumu.

(Predchádzajúce štúdie sú spravidla podrobnejšie prezentované v projekte výskumu. V časopiseckom článku referencie sú predovšetkým na to, aby poskytli podporu. Preto sú stručné.) Rozlišujeme prehľad literatúry, ktorý prezentuje *oblasť*, v ktorej sa problém nachádza a prehľad literatúry, ktorý spracúva *riešený problém* -literárne pramene, ktoré prezentujú problém a prístup k nemu. Ujasňujeme si, čo je a čo nie je o probléme známe. ("Napriek predchádzajúcim výskumom sme mali malú znalosť o ...", "Predchádzajúce výskumy sú limitované tým, že nie sú ...".)

Čo nebolo známe alebo dostatočne jasné poskytlo základ pre formuláciu výskumných otázok, resp. hypotéz.

Prehľad literatúry musí byť relevantný z hľadiska výskumného problému. Referencie sú na to, aby výskumu poskytli podporu!

Prehľad literatúry má pevnú väzbu -architektúru. Prehľad spolu - určuje projekt ako logické pokračovanie predchádzajúcej výskumnej práce.

Deficitom informácií ("... táto premenná nebola študovaná", "tieto interpretácie neboli predmetom úvah") sa vyzdvihuje potreba skúmať problém.

Uvedené sú rozporné názory a stanoviská, zistené v literatúre!

3. Vzťah prezentovaného výskumu k literatúre, pojmový rámec výskumného problému, metodologické východisko: aké sú teoretické a metodologické predpoklady na skúmanie problému?

Referovať o tom, čo z uvedeného prehľadu literatúry je jasne späté s výskumným problémom. Prezentujeme, ako je predchádzajúci výskum spätý s našim výskumným problémom.

Tu sa podávajú všetky informácie, ktoré budú neskôr použité v interpretácii výsledkov, t.j. pojmy, teoretický rámec problematiky atď.

4. Explicitne postavené ciele, resp. výskumné otázky, resp. výskumné hypotézy:

Na záver úvodu jasne (precízne) formulujeme výskumné hypotézy, ktoré sme testovali a výskumné otázky, na ktoré sme hľadali odpovede.

V zle napísanom úvode sa hypotézy objavajú na konci ako blesk z čistého neba. Späťnosť predchádzajúcich výskumov a prezentovanej štúdie (výskumných otázok, resp. výskumných hypotéz) je hmlistá.

Hypotézy sú podporené citátmi z doterajších výskumov. Ak je to aktuálne, uvádzajú sa aj iné zistenia, ktoré hypotézy nepodporujú.

Metódy

Táto sekcia dáva odpoveď na otázku "Akým spôsobom bol výskum realizovaný?".

Detailnejšie otázky sú tieto:

Ako je vymedzený základný súbor? Sú - známe niektoré jeho parametre? Ako sa uskutočnil výber (konkrétny opis výberového postupu)? Aké *sú* základné charakteristiky výberového súboru?

Aká je operacionalizácia pojmov, uskutočnené meranie premenných? Definujeme tu jednotlivé premenné.

Aké boli použité metódy zberu dát. Ak bol použitý sociálny experiment, ktoré premenné sa v ňom menili, kontrolovali a merali?

Uskutočnil sa predvýskum - pilotáž? Výsledky uvedieme v tejto časti.

Tu sa referuje aj o jednotlivých metódach uplatnených v analýze získaných dát.

Všimnime si, že ak sme pripravovali projekt výskumu, môžeme z neho veľkú časť informácií, prevedenú do formy minulého času, uplatniť v spomínaných dvoch sekciách.

Výsledky

Táto sekcia obsahuje dosiahnuté výsledky v našom výskume. Štruktúra sekcie súvisí so štruktúrou hypotéz, resp. výskumných otázok a je spravidla podľa nej vystavaná.

Jednoducho povedané, sekcia má určitú štruktúru. Výsledky sú samozrejme prezentované jasne a zrozumiteľne. Každá časť sa skladá z dvoch rovín:

1. deskripcia,
2. inferencia.

Prvá rovina je typická svojimi sumarizačnými tabuľkami (frekvencie, percenta, charakteristiky úrovne a variability premenných, korelácie a pod.) a grafmi. Časť z nich môže byť zaradená do prílohy. V druhej rovine sa nachádzajú v predpísanej forme výsledky testovania štatistických hypotéz. Uvedený je názov - skratka testovacieho kritéria, stupne voľnosti, získaná hodnota testovacieho kritéria a napokon dosiahnutá štatistická významnosť. (Len tak sa môžu naše

výsledky stať potencióálnou súčasťou metaanalýzy čiže výskumu určitého okruhu výskumov.)

Najprv sa prezentuje univariačná, potom bivariačná analýza. Až po nich prípadná multivariačná analýza.

Spravidla v tejto sekcii neuvádzame interpretáciu výsledkov. Jasne sa tým oddeľuje faktická rovina výsledkov od ďalších dodatočných vrstiev.

Diskusia

Táto sekcia obsahuje nasledujúce položky: Interpretácia výsledkov.

Záver o potvrdení, resp. zamietnutí výskumných hypotéz. *Záver* - odpovede na výskumné otázky (v prípade exploračného prístupu).

Diskusia o limitoch (ohraničeniach) výskumných metód - metodologická skepsa.

Diskusia o dôsledkoch vyplývajúcich z výsledkov - teoretické/praktické implikácie.

Diskusia o budúcich zámeroch - implikácie pre ďalší výskum.

Po stručnej charakteristike štyroch základných častí výskumnej správy uvedieme len niekoľko poznámok k ďalším štandardným zložkám záverečnej správy.

Názov, nadpis správy

Zhrňa do hlavnej myšlienky celý text. Názov pozostáva asi z 10-12 slov. Snažíme sa použiť v titule premenné, ktoré sú predmetom nášho hlavného záujmu (dbáme o to, aby sme sa ani náznakom nevyjadrovali v kauzálnom štýle, ak nepôjde o kauzálne hypotézy). Niekedy je vhodné zakomponovať do názvu typ populácie, o ktorom výskum je-

Abstrakt

Cieľom, zámerom je podať v tejto časti *stručný a zrozumiteľný súhrn správy*.

To je veľmi dôležité, pretože ho pravdepodobne bude čítať veľa ľudí. (Rozsah je cca 100 až 120/150 slov.) Je rozumné abstrakt napísať až po tom, ako sme skoncipovali všetky ostatné časti. V abstrakte necitujeme.

Relevantná informácia (dve myšlienky z každej sekcie, napísať na záver):

1. stanovenie problému,

2. vymedzenie metodológie,
3. zhrnutie výsledkov,
4. stanovenie záverov/implikácie.

Na koniec záverečnej správy prikladáme literatúru a prílohy.

Časopisecké formy publikácie záverečnej správy výskumu

Opísali sme skladbu výskumnej správy. Z výskumnej správy môžeme vybrať a upraviť rôzne časti alebo celok tak, aby boli vhodné na časopisecké publikovanie.

*Prehľadová štúdia (určená pre vedecký časopis) môže byť pôvodne časťou projektu - súčasný stav skúmania problematiky/prehľad literatúry.

*Metodická štúdia (určená pre vedecký časopis) môže byť upravená druhá sekcia výskumnej správy - metódy. Z tej istej sekcie môžeme čerpať pre časopiseckú stať do rubriky Predbežná informácia poznatky, zistenia z predvýskumu, z pilotáže.

**Skrátená, stručná výskumná správa, avšak s tou istou štruktúrou, môže byť publikovaná ako výskumná štúdia.*

*Čisto teoretická štúdia založená na výskumnej správe je skôr zriedkavým javom.

Dizertačné, rigorózne a diplomové práce

Je skutočnosťou, že ani desať rokov po tom, čo sa uvoľnili informačné kanály s kultúrnym svetom, sa u nás model IMRAD len málo aplikuje. Všimnime si, že už od dôb socializmu existuje jedna výnimka. Skladba tzv. autoreferátu k dizertácii sa tvrdo a bezpodmienečne vyžaduje dokonca pre všetky typy dizertačných prác nielen pre výskum. A bez ohľadu na štruktúru dizertačnej práce. Pripomeňme si jeho predpísanú štruktúru:

1. súčasný stav skúmania problematiky,
2. ciele dizertačnej práce (t.j. verifikácia hypotéz, resp. odpovede na výskumné otázky),
3. použité metódy,
4. výsledky,
5. závery a odporúčania pre teóriu a prax (tiež pre ďalší výskum):

a) publikované práce, súvisiace s témou dizertácie,

b) použitá literatúra.

Zhrnutie (abstrakt/summary).

Azda budete so mnou súhlasiť, ak poviem, že je to takmer čistá aplikácia modelu IMRAD.

Dodajme, že by tiež bolo produktívne pozrieť sa z rovnakého pohľadu na rigorózne a diplomové práce.

Vizuálna prezentácia výskumu - poster

V ostatných rokoch sa na vedeckých konferenciách rozšírila metóda sprostredkovania vedeckých informácií na vystavených posteroch. Chceme len pripomenúť, že logika modelu IMRAD žije aj tu. Ak tvoríme poster o našom výskume, nezabudnime na žiadnu z uvedených položiek: Názov výskumu, Autor, inštitúcia, Abstrakt, Úvod (1 strana), Metóda (1 strana), Výsledky (1 strana), Diskusia (1 strana), Tabuľky (1-2 strany), Grafy (1-2 strany).

Ústna prezentácia výskumu - referát

Nazdávame sa, že efektívnosť modelu IMRAD je veľmi široká. Preto stojí za pokus vytvoriť a ústne prezentovať podľa neho výsledky nášho skúmania. Aplikácia nech je citlivá a tvorivá, zohľadňujúca prednosti prednesu.

2. Záverečná správa v štýle aplikovaného výskumu

Záverečná správa v štýle základného výskumu, ako sme si mohli všimnúť, sleduje logiku výskumníka. Záverečné správy v oblasti aplikovaného, často komerčne orientovaného výskumu sa z pochopiteľných dôvodov snažia ísť v ústrety užívateľovi, ktorý si objednal výskum na riešenie praktických problémov. Z toho vyplývajú významné osobitosti záverečných správ v štýle aplikovaného výskumu. Výskumné agentúry si tvoria optimálne modely prezentácie výsledkov zo svojich výskumov a tieto modely používajú s výhradným právom. J. Řehák (1985) už pred viacerými rokmi obrátil pozornosť na odlišné štýly prezentácie výskumov v základnom a aplikovanom výskume. Jeho základné idey pokladáme za aktuálne, a preto sa k nim vraciame.

Základná charakteristika skladby obsahu záverečnej správy z aplikovaného výskumu

Prezentácia sociologického výskumu

Titulný list:

- názov,
- autori,
- zadávateľ,

- dátum spracovania.

Abstrakt (zhrnutie):

Obsahuje výsledky (nie východiská, nie cesta).

Obsah:

Hlavné body obsahu správy.

Úvod:

- stručné uvedenie východísk, cieľa a kontextu výskumu,
- stručné zdôvodnenie potreby realizácie výskumu,
- hrubá charakteristika metodiky.

Hlavné výsledky, závery a odporúčania:

- hlavné výsledky podľa štruktúry problému (a otázok zadávateľa),
- závery,
- prípadné odporúčania.

Táto časť je bez tabuliek a grafov. Hlavné výsledky, závery a odporúčenia môžu mať odkazy na podrobnejšie rozbor a informácie.

Podrobné výsledky a rozbor:

obsahuje podrobne analyzované a vyargumentované výsledky výskumu. Nachádzajú sa v nej tabuľky, grafy a schémy. Štruktúra sekcie zodpovedá logike rýchleho vzhľadu do vyriešeného problému (nie postupnosti skúmania). "Je daná štruktúrou problému a otázok užívateľa, nadväznosťou v úrovniach daných rôznym stupňom podrobnosti v pohľade na problém a väzbou argumentov"(Réhák, 1995, s. 648). (Stručnosť, jasné vyjadrovanie, prirodzený jazyk, vhodný výber argumentačného materiálu, podriadenosť cieľu, objektivita.)

Metodika:

Opis cesty, ktorou boli dosiahnuté výsledky.

Východiská, základy, história:

Včlenenie výsledkov do kontextu širších (vedeckých) súvislostí.

Vyhodnotenie výskumu:

- kvalita dát,

- ktoré ciele výskumu boli splnené a ktoré nie, prečo?
- vznik nových otázok,
- implikácie pre ďalšie výskumy, pre vedecké poznanie.

Dodatky:

- tabuľky a grafy,
- konštrukcie odvodených premenných (sumačné indexy), ich reliabilita,
- text dotazníku a iných inštrumentov a pod.

Tabuľková publikácia (príloha):

Skladá sa z nekomentovaných tabuliek (napr. úplného prehľadu prvostupňových tabuliek a všetkých kombinácií socio-demografických znakov s ostatnými otázkami dotazníka).

Na záver

Čitatelia si iste zaslúžia obsah informácií vo vhodnej forme. V západných krajinách editori vedeckých informácií túto otázku pozorne strážia a často odmietajú aj dobrý obsah, aby nerešpektovali zaužívané formy. Chceli sme potenciálneho pisateľa vedeckých článkov inšpirovať na zamyslenie nad touto otázkou s nádejou, že to prospeje jeho článkom a tým i čitateľovi.